

2.1 Verklaringen voor ouderschap van geweld

Er bestaat heel wat literatuur over de verklaringen voor delinquentie en geweld bij jongeren. In dit hoofdstuk worden de meest gangbare theorieën besproken en staan we stil bij een recente theorie die zowel individuele als contextfactoren in acht neemt en de interactie tussen beide bestudeert. Deze gangbare, criminologische theorieën bieden slechts algemene verklaringen voor (gewelds)criminaliteit, die op zich vaak weinig inzicht bieden in de processen die in concrete gevallen leiden tot geweld. Om deze reden worden ook de motieven van ouders besproken. Naast deze 'deterministische' visie bestaat ook een formalistische visie, die een andere, eerder intern georiënteerde verklaring van geweld biedt.

Vanuit bijna elke discipline worden er gegevens en inzichten aangereikt. De theorieën kunnen zich primair richten op gewelddadig gedrag op individueel niveau, waarbij interne (persoonsgebonden factoren) en externe (omgevings)factoren bekeken kunnen worden. De variatie in de verklaringen representeert niet zozeer theoretische onenigheid, maar meer een verschil in focus en verklaringsniveau (micro, meso, macro). Van de 'klassieke' theorieën die geweld proberen te verklaren, worden hier (socio)biologische, (sociaal)psychologische, en socioculturele en ecologische varianten besproken. We hebben ons beperkt tot de belangrijkste theorieën die een verklaring geven voor geweld gepleegd door jongeren.¹

2.1.1 (Socio)biologische theorieën

Bij biologische verklaringen geldt de vooronderstelling dat er personen zijn die delicten plegen en dat dit doorheen de tijd en in alle samenlevingen ongeveer dezelfde antisociale handelingen zijn, omdat zij min of meer onveranderlijke eigenschappen bezitten. De hypothese dat een geneigdheid tot het plegen van delicten voor een deel een aangeboren eigenschap is, lag ten grondslag aan de lichaamstypetheorieën van Lombroso en Sheldon. Deze theorieën gelden in de eenentwintigste eeuw als

definitief verouderd, al wordt de laatste decennia weer meer aandacht besteed aan biologische oorzaken van criminaliteit en geweld, vandaag de dag ook wel ‘biosocial criminology’ genoemd.² De betekenis van biologische kennis voor de criminologie is dat deze duidelijk maakt dat sommige mensen door biologische, al dan niet aangeboren stoornissen, een grote kans lopen op delinquent gedrag. De mate waarin deze mensen daadwerkelijk delinquent gedrag zullen stellen, hangt sterkt af van de sociale context waarin zij leven.

De (bio)genetische theorieën krijgen steeds meer aanhangers, onder meer door bewijsmateriaal uit tweeling- en adoptiestudies, die stellen dat er een erfelijke component is voor de verklaring van criminaliteit. Erfelijkheid speelt een rol bij agressie, maar er is geen eenrichtingsverkeer van gen naar gedrag: tijdens de ontwikkeling bepalen factoren uit de omgeving welke genen geactiveerd of ‘gelezen’ worden.³ Gedrag en omgeving bepalen dus welke genen actief worden. Caspi et al.⁴ stellen dat jongens op latere leeftijd vaker delicten plegen omwille van een bepaald genotype én slachtofferschap van mishandeling in hun jeugd. Deze factoren afzonderlijk geven een veel kleinere verhoging van de kans op het plegen van delicten als volwassene. Tot slot zijn er theorieën die de rol van prenatale invloeden, neurotransmitters, hormonen, en het actieniveau van de hersenen erkennen voor de ontwikkeling van delinquentie.⁵

(Socio)biologische theorieën geven verklaringen voor individueel gedrag op basis van eigenschappen en gaan vaak voorbij aan de beslissende rol van situationele en uitlokkende factoren bij het ontstaan van geweld. Psychologische theorieën bieden daarvoor een alternatief.

2.1.2 *(Sociaal)psychologische theorieën*

(Sociaal)psychologische theorieën van geweld benadrukken zowel individuele als omgevingsinvloeden op criminaliteit. Bepaalde gedragingen of neigingen worden geïdentificeerd en er wordt onderzocht hoe ze ontstaan, volharden of veranderen. In deze theorieën richt men zich vooral op de persoonlijkheid en identiteit van het individu.

✓ Leren

In de psychologie bestaat er een lange traditie in onderzoek naar leren. Halverwege de jaren vijftig gaven Sutherland en Cressey aan dat geweld wordt aangeleerd via andere gewelddadige individuen. Gewelddadig gedrag, waaronder moord en doodslag, zou voortkomen uit blootstelling aan een agressief milieu. Sutherland⁶ heeft een leerbenadering ontwikkeld waarin voor het eerst het gezin en de peergroup als risicofactoren voor delinquentie gezien werden. Deze theorie kan worden geplaatst in het tussengebied van de psychologie en de sociologie, en combineert elementen uit de psychologie

met maatschappelijke processen en structuren. Zijn differentiële-associatietheorie stelt dat alle gedrag, en dus ook gewelddadig gedrag, geleerd wordt. De negatieve houding ten aanzien van wettelijke normen door anderen, en niet het plegen van criminaliteit op zich, is hier van belang. Gezinsleden of vriendengroepen die het niet zo nauw nemen met de strafrechtelijke regels, kunnen aldus een negatieve invloed uitoefenen.⁷ Deze invloedrijke differentiële-associatietheorie vormde de basis voor latere, afgeleide theorieën. Een van de bekendste is de theorie van het sociaal leren van Burgess & Akers.⁸ Deze theorie veronderstelt dat gedrag zal worden herhaald indien het vaker wordt beloond en aangemoedigd dan gedrag dat wordt bestraft en aangeduid als slecht of fout. Omgekeerd houdt hun theorie in dat gedrag zal veranderen of niet meer zal worden vertoond als daarop hoofdzakelijk negatief wordt gereageerd met straffen en het benoemen van het gedrag als slecht of fout.

✓ Ontwikkelings- en levensloopcriminologie

Binnen de ontwikkelings- en levensloopcriminologie (OLC) gaat men ervan uit dat gebeurtenissen in de vroege ontwikkelingsfase bepalend zijn voor later (gewelddadig) gedrag. Volgens deze benadering wordt de basis voor crimineel gedrag in de kindertijd of zelfs eerder gelegd. Crimineel gedrag wordt gezien als de cumulatie van ongunstige processen tijdens de verschillende ontwikkelingsfasen van de levensloop, waarbij de eerste ongunstige processen zich reeds vroeg in de kindertijd manifesteren.⁹ Drie aspecten staan in deze benadering centraal: (1) het ontstaan en de ontwikkeling van delinquent gedrag, (2) risico- en protectieve factoren tijdens verschillende perioden in de levensloop, en (3) het begrijpen van de effecten van gebeurtenissen en veranderingen op het verloop van criminele carrières. Door grootschalige longitudinale studies in de jaren tachtig en negentig, zoals de Pittsburgh Youth Study, konden risicofactoren op verschillende tijdstippen gekoppeld worden aan later delinquent gedrag.¹⁰

Binnen de OLC stelt men ook de vraag welke ontwikkelingstrajecten er te onderscheiden zijn en waarom dat het geval is. Dergelijk onderzoek heeft geleid tot het opstellen van typologieën van jeugddelinquenten. Elk type jeugddelinquent wordt dan gekenmerkt door een specifieke etiologie en een specifiek traject. Een bekende typologie is die van Moffitt¹¹ in 'life-course persistent' en 'adolescent-limited' daders. Moffitt gaf het type delinquent dat in de adolescentie begint met het plegen van delicten de naam 'adolescence-limited': hier gaat het om tijdelijk, alleen gedurende de adolescentie vertoond delinquent gedrag. In hoofdstuk 1 van dit boek wezen we op het feit dat de adolescentie geen helder omschreven en in leeftijdsgrenzen te vatten periode is, waardoor Moffitt steeds vaker de term 'adolescence-onset' gebruikt, in plaats van 'adolescent-limited'.¹² De groep van de zogenaamde persisterende delinquenten omvat ongeveer 5% van alle delinquenten, maar zou verantwoordelijk zijn voor zeker 50% van alle jeugdcriminaliteit.¹³ Daarnaast pleegt 95% van de delinquente adoles-

centen alleen tijdens de adolescentieperiode criminele daden. Bij de groep adolescentiegebonden delinquenten zou de oorzaak van het plegen van delicten voornamelijk gezocht kunnen worden in de sociale context. Bij de persisterende delinquenten daarentegen vormt een combinatie van biologische, psychologische en sociale factoren de oorsprong van de criminaliteit. In het eerste hoofdstuk hebben we gezien dat de ‘volwassenheid’ is uitgesteld: kinderen worden steeds vroeger biologisch rijp, terwijl zij pas later deelnemen aan het maatschappelijke leven. De periode tussen de biologische en maatschappelijke volwassenheid is langer geworden. Jongeren ervaren in deze periode, wat Moffitt¹⁴ noemt, een ‘maturity gap’, wat hen kan frustreren. Door regels te overtreden benadrukken de jongeren hun onafhankelijkheid en verkrijgen zij, weliswaar negatieve, aandacht van volwassenen. Daarnaast kiezen zij bij het ontdekken van hun identiteit de persisterende delinquente leeftijdsgenoten als rolmodel, diegenen die stoer zijn en alles durven. Tegen het einde van de adolescentieperiode ontdekken ze het belang van nieuwe aangegane banden – een job, een lief, enzovoort – en verdwijnt de voedingsbodem voor en verleiding van een delinquente identiteit. Voor deze groep is criminaliteit een tijdelijk onderdeel van hun levensstijl. Het leven en de ontwikkeling van de persisterende delinquenten is complexer, en veelal is criminaliteit bij hen reeds van jongs af een onderdeel van hun levensstijl.

✓ Binding en zelfcontrole

Een van de meest geteste theorieën is de sociale bindingstheorie. In plaats van de vraag te stellen waarom personen criminaliteit plegen, vraagt Hirschi¹⁵ zich af waarom mensen *geen* delinquent gedrag vertonen. In zijn bindingstheorie stelt hij dat vooral hechte relaties met personen (ouders, vrienden) en maatschappelijke instituties (school, buurt) de jongeren voor delinquentie behoeden.¹⁶ Hierbij staan vier soorten bindingen centraal: (1) affectieve banden met anderen (‘attachment’), (2) investeringen in bijvoorbeeld school (‘commitment’), (3) deelname aan conventionele bezigheden (‘involvement’), en (4) het onderschrijven van morele of maatschappelijke normen (‘beliefs’). Het centrale uitgangspunt is hier met andere woorden niet of jongeren door de samenleving worden gecontroleerd maar of zij zichzelf verbonden voelen met de samenleving en haar vertegenwoordigers. Het komt erop neer dat hoe sterker deze bindingen zijn, hoe minder waarschijnlijk er sprake is van delinquent gedrag.

Eind jaren tachtig van de vorige eeuw formuleerde Hirschi samen met Gottfredson een tweede perspectief, de zelfcontrolebenadering. De auteurs stellen dat delinquentie verklaard kan worden door één concept, namelijk zelfbeheersing. Een gebrekkige zelfcontrole, en dus delinquentie, is dan het gevolg van een deficiënte socialisatie. Aangezien het gezin de plaats bij uitstek is waar deze socialisatie moet plaatsvinden, leiden slechte opvoedingspraktijken, te weinig discipline en toezicht, gebroken families, enzovoort onrechtstreeks – via het concept ‘zelfcontrole’ – tot criminaliteit.¹⁷

Baumeister¹⁸ heeft zich laten inspireren door de zelfcontroletheorie bij het zoeken naar oorzaken en omstandigheden die mensen ertoe brengen gewelddadig gedrag te vertonen. Volgens hem berust gewelddadig gedrag vaak op een gekwetst gevoel van eigenwaarde. In tegenstelling tot heel wat publicaties die stellen dat gewelddadige personen een laag zelfbeeld hebben, is geweld volgens Baumeister bijna altijd het gevolg van miskende gevoelens van superioriteit en een bedreigd zelfbeeld. Niet iedereen met een gekwetst ego vertoont gewelddadig gedrag; zelfcontrole verhindert dat de agressieve neigingen tot feitelijk geweld leiden. Baumeister meent dus dat veel geweld losbarst doordat de zelfbeheersing wegvalt en een narcistische woede naar buiten treedt.

In het verlengde van de kritiek op biologische theorieën was ook de kritiek op deze stroming dat ze erg deterministisch van aard is. De (sociaal)psychologische benadering focust te eenzijdig op persoonlijke eigenschappen, waarbij weinig ruimte wordt gelaten voor situationele factoren en specifieke kenmerken van de sociale context.

2.1.3 *Socioculturele en ecologische theorieën*

Socioculturele en ecologische theorieën geven algemene verklaringen voor de aard en omvang van geweld en gewelddadig gedrag op maatschappelijk niveau op basis van sociale en culturele structuren en processen. In deze verklaringen staan de sociale achtergrondfactoren van daders en slachtoffers van geweld centraal.

De aandacht voor brede contextfactoren als verklaring voor jeugdcriminaliteit is niet nieuw. Aan het begin van de twintigste eeuw ontstond in Amerika de Chicago School. Shaw & McKay¹⁹ gaven aan dat buurten en hun karakteristieken een invloed uitoefenen op de aanwezigheid van criminaliteit. Zij lagen aan de basis van de sociale desorganisatietheorie, waarvan er de laatste jaren een opleving merkbaar is. Deze strekking heeft ook navolging gekregen in ons land.²⁰ De basis van de theorie is de sociale controle en cohesie, als functies van onderling vertrouwen en solidariteit, die leiden tot de bereidheid van bewoners om gedragsnormen te handhaven. Waar dit ontbreekt, kan crimineel gedrag het gevolg zijn. Pauwels komt tot de vaststelling dat de ecologische samenhang tussen buurtkenmerken en jeugdgedelinquentie volledig te wijten is aan de differentiële samenstelling van buurten, en dat aan buurtkenmerken geen oorzakelijke effecten kunnen worden toegeschreven. Volgens Pauwels heeft de woonomgeving nauwelijks invloed op het plegen van delicten, maar wel de omgeving waarin men daadwerkelijk de vrije tijd doorbrengt.

Met de strain- of spanningstheorieën is de aandacht gegroeid voor de economisch-maatschappelijke druk waaraan sommige bevolkingsgroepen onderhevig zijn. Armoede, relatieve deprivatie en onrechtvaardige verdeling van mogelijkheden en middelen, en dan vooral hoe deze gepercipieerd en ervaren worden door individuen, is de focus

van deze benadering.²¹ Het centrale idee in strain-theorieën is dat de universele, en met name economische doelen die een samenleving aanreikt aan haar leden, voor sommigen niet te realiseren zijn en voor anderen weinig aantrekkingskracht hebben. Delinquentie is dan een mogelijke oplossing, naast andere manieren van reageren (adaptatie), om het hoofd te bieden aan strain. De subcultuurtheorieën sluiten daar in die zin bij aan dat ze de nadruk leggen op het alternatieve en criminele waarde-systeem dat jongeren van de lagere klassen ontwikkelen, als gevolg van economische en sociale frustratie.²² Verder vindt ook de theorie van de 'maatschappelijke kwetsbaarheid' in zekere zin aansluiting bij deze stroming(en).²³ Deze benadering stelt dat jongeren die veel controle ervaren van maatschappelijke instellingen, zoals de school en arbeidsmarkt, en weinig kunnen genieten van het positieve aanbod, een ongunstig maatschappij- en zelfbeeld gaan ontwikkelen, wat vervolgens aanleiding kan geven tot criminaliteit.

Een andere veel onderzochte strekking, vooral met betrekking tot jongeren, is de routineactiviteitentheorie.²⁴ In deze theorie worden buurtfactoren als risico gezien in termen van de gelegenheid die zij bieden voor het plegen van criminaliteit. Cohen en Felson brengen criminaliteit in verband met de situationele context van het gepleegde delict. Zij gaan ervan uit dat een delict zal worden gepleegd indien aan de volgende voorwaarden is voldaan: (1) aanwezigheid van een gemotiveerde (potentiële) dader, (2) een geschikt doel of object en (3) de afwezigheid van adequate beveiliging. Volgens hen beïnvloeden deze variabelen de waarschijnlijkheid van een misdrijf. Deze theorie werd later uitgewerkt en gedefinieerd in de gelegenheidstheorie, maar is in zijn geheel nog niet getoetst voor delinquentie en geweld.²⁵

De sociale-reactiebenadering tot slot houdt zich bezig met hoe criminalisering tot stand komt. Deze visie wordt ook wel de 'criminologie van de lawmaker' genoemd, omdat ze zich eerder bezighoudt met de reactie op criminaliteit dan met de criminaliteit zelf.²⁶ Een voorbeeld van deze benadering is de labelingtheorie.²⁷ De labeling- of etiketteringbenadering is een perspectief waarin criminaliteit wordt beschouwd als een specifieke vorm van afwijkend gedrag, dat (mede) het resultaat is van een proces van strafrechtelijke classificatie. Vanaf het moment dat iemand het etiket 'delinquent' krijgt opgeplakt, wordt hij op een stereotiepe manier bekeken en behandeld. Gaandeweg gaat hij zich ook in overeenstemming met dit stereotype gedragen. De sociale reactie versterkt dus het gedrag dat zij juist beoogt te onderdrukken.²⁸

Culturele en structurele invloeden op geweld door jongeren hebben een – niet te onderschatten – invloed op de totstandkoming van een gewelddadige attitude en levensstijl van jongeren. Onder culturele invloeden worden begrepen: de gemeenschappelijke normen, waarden en overtuigingen die een invloed hebben op een persoon, doordat deze geschreven en ongeschreven regels voorschrijven die het gedrag

beïnvloeden. Structureel wordt geweld verklaard door de sociale druk waaraan mensen in een prestatie maatschappij blootstaan, met name wanneer zij zich onterecht in hun kansen achtergesteld voelen. Niettegenstaande deze belangrijke invloed kunnen zij moeilijk verklaren waarom onder vergelijkbare omstandigheden slechts bepaalde individuen geweld gebruiken, en andere niet.²⁹

2.1.4 *Geïntegreerde theorieën*

Uit het bovenstaande blijkt dat er sinds het ontstaan van de criminologie veel theorieën ontwikkeld werden ter verklaring van crimineel gedrag. Elke discipline reikt eigen gegevens en inzichten aan om geweld en delinquentie te verklaren. Het gevaar bestaat echter dat men binnen de verschillende disciplines de meerwaarde van een interdisciplinaire of multidisciplinaire verklaring over het hoofd ziet. Een adequate verklaring voor jongerengeweld en het daadwerkelijk begrijpen van de problematiek vereist een benadering die de afzonderlijke disciplines en de eigen inzichten, variabelen en factoren overstijgt. Er moet gekeken worden naar de interactie tussen al deze variabelen en tussen de verschillende actoren en factoren. Geweld wordt dan verklaard door verschillende factoren op verschillende niveaus (micro, meso, macro) die elkaar beïnvloeden. Studies die zowel individuele als contextuele factoren in acht nemen en de interactie tussen beide bestuderen, zijn erg zeldzaam. Binnen de jeugdcriminologie hebben zich de afgelopen jaren echter wel interessante ontwikkelingen voorgedaan. Bruinsma & Weerman³⁰ spreken van ‘theoretische vernieuwingen in de verklarende jeugdcriminologie’, en hebben zich hierbij beperkt tot drie grote klassieke thema’s: het ontstaan van jeugddelinquentie, de invloed van vrienden op jeugddelinquentie, en de ecologische invloeden op jeugddelinquentie. Deze ‘vernieuwingen’ worden hier kort besproken als geïntegreerde theorieën.

Het eerste thema dat Bruinsma & Weerman³¹ behandelen is het ontstaan van jeugdcriminaliteit, waarbij zij vooral focussen op de opkomst en verdere uitbouw van de ontwikkelings- en levensloopcriminologie (OLC). Binnen deze benadering zijn, zoals eerder vermeld, diverse veronderstelde etiologische verbanden ter discussie gesteld en werden ontwikkelingstrajecten van jongeren in de adolescentie blootgelegd en verbonden met de kindertijd en de volwassenheid. De gespecificeerde verklaringen voor verschillende ontwikkelingstrajecten, met een integratie van reeds gekende risicofactoren op het individuele niveau en op het niveau van de omgeving, is de belangrijkste vernieuwing binnen het OLC.

Het tweede thema betreft de klassieke vraag waarom vrienden invloed hebben op het criminele gedrag van jongeren.³² Enkele jaren terug bleef de verklaring steken bij ‘de omgang met delinquente peers’, maar recentelijk heeft men meer zicht gekregen op de processen en mechanismen tussen jongeren die verband houden met jeugdcrimi-

naliteit. Naast de empirische vooruitgang binnen dit thema bespreken Bruinsma & Weerman twee theoretische werken die ingaan op processen tussen leeftijdsgenoten. Binnen deze twee werken ligt de nadruk niet zozeer op het hebben van delinquente vrienden, maar vooral op groepsmechanismen die onder jongeren gewoon zijn.

Zo stelt Warr³³ dat leeftijdsgenoten elkaar enerzijds veel steun geven bij het proces van volwassenwording en anderzijds meer geneigd zijn, eerder dan volwassenen, om in groep delicten te plegen. Hierbij staan, volgens Warr, drie processen centraal: angst voor ridiculisering, loyaliteit en status. Angst voor ridiculisering heeft betrekking op het conformeren aan de groep om te voorkomen dat je belachelijk wordt gemaakt. Loyaliteit via delinquent gedrag is een manier om ervoor te zorgen dat je de vriendschap van leeftijdsgenoten waard bent en betrouwbaar blijkt. Behoeft aan status kan leiden tot een directe en heftige reactie na een statusbedreiging, bijvoorbeeld als iemand wordt beledigd in aanwezigheid van leeftijdsgenoten. Daarnaast leidt het ook tot onuitgelokte delinquentie, omdat het plegen van delicten een manier kan zijn om gezichtsverlies te voorkomen.

Volgens Osgood & Anderson³⁴ gaat het bij leeftijdsgenoten vooral om de ongestructureerde omgang met leeftijdsgenoten zonder controle en toezicht van volwassenen. Dit biedt jongeren meer gelegenheden en meer verleidingen om delinquent gedrag te stellen. De veronderstelling die Osgood & Anderson maken is dat de meeste jongeren zich wel gebonden voelen aan de wet, maar in bepaalde situaties en omstandigheden toch bereid zijn regels te overtreden. De aanwezigheid van leeftijdsgenoten zorgt er dan voor dat jongeren worden verleid. Deze situaties bieden hen symbolische beloningen zoals status en reputatie, en dat vergemakkelijkt het plegen van bepaalde delicten.

Een derde thema dat Bruinsma & Weerman³⁵ behandelen zijn de ecologische invloeden op het ontstaan van jeugdcrimineel gedrag. De laatste jaren wordt in de literatuur steeds vaker gepleit voor de combinatie van deze benadering met de etiologische benaderingen, om zodoende adequater het ontstaan en voortbestaan van crimineel gedrag te kunnen verklaren. Een recentelijk ontwikkelde theorie die we hierbinnen bespreken, is de situationele actietheorie (SAT).³⁶ Naast statische factoren, die voornamelijk in de traditionele theorieën centraal staan, neemt deze theorie ook dynamische factoren in het model op. Het mee opnemen van dergelijke factoren laat toe om een meer interactionele benadering op de ontstaansredenen van geweld te betrekken. De SAT stelt dat de gepercipieerde afschrikking een situationeel kenmerk is dat enkel een sterk negatief effect uitoefent op de frequentie van het plegen van criminaliteit voor die individuen die hoog scoren op het kenmerk 'criminele geneigdheid'. Vanuit de SAT wordt expliciet statistische interactie verwacht tussen persoonskenmerken en omgevingskenmerken. De theorie biedt, naast een verklaring van crimineel gedrag,

in bredere zin een verklaring voor alle morele acties. Crimineel gedrag wordt gezien als een reeks morele acties, acties die geleid worden door morele regels over wat goed en slecht gedrag is in bepaalde omstandigheden. De SAT tracht die morele acties te verklaren door de processen die leiden tot criminele gedragingen, en factoren die dit proces (zowel direct als indirect) beïnvloeden, te identificeren. De theorie geeft, voor de verklaring van de variatie aan crimineel gedrag, een centrale rol aan de capaciteit om zelfcontrole te kunnen uitoefenen en aan de individuele morele regels die het gedrag sturen. Zij hecht belang aan de reden waarom bepaalde personen bepaalde acties als een alternatief percipiëren en anderen niet. Verschillen in ‘geneigdheid tot crimineel gedrag’ zijn in de SAT de resultante van ieders ontwikkeling in de kinderjaren en adolescentie, mede in de context van de buurt. Het buurtkapitaal en de collectieve weerbaarheid beïnvloeden de levensstijl van kinderen en adolescenten, en de specifieke aanwezige bronnen en regels beïnvloeden de locatie van handelingen. Sommige levensstijlen hebben een grotere kans om te leiden tot delinquentie. Vooral kinderen die veel tijd doorbrengen in publieke en semipublieke ruimten, waarin zij elkaar zonder ouderlijke supervisie informeel socialiseren, ontwikkelen een levensstijl met een hoog risico voor delinquentie.

2.1.5 *Determinisme en formalisme in de studie van geweld*

De bovenstaande theorieën bieden slechts algemene verklaringen voor (gewelds)criminaliteit die maar in beperkte mate inzicht geven in de processen die in concrete gevallen leiden tot geweld. Zij verklaren niet waarom bepaalde personen in de ene situatie wel en in de andere geen geweld gebruiken, noch waarom iemand op een gegeven moment in een bepaalde situatie overgaat tot openlijke geweldpleging.³⁷

✓ Geweld als doel

Het wordt algemeen erkend dat verschillende motieven aan de basis kunnen liggen van gewelddadig gedrag. Een klassiek en vaak gehanteerd onderscheid in de literatuur is dat van instrumenteel versus expressief geweld. Bij instrumenteel geweld is er sprake van geweld als middel om een doel te bereiken.³⁸ Het kan gaan om ideologische doeleinden of om louter economische motieven. Dat is bijvoorbeeld het geval wanneer geweld gebruikt wordt om een beroving te laten slagen of om iemand te pijnigen. Deze vormen van geweld worden op een min of meer gecontroleerde, ‘doelmatige’ wijze gehanteerd.³⁹ Bij expressief geweld gaan daders niet op een weloverwogen manier te werk, maar gebeurt het geweld vaak in een opwelling, al dan niet door het gebruik van alcohol en drugs. De verhouding tussen het gepleegde geweld en de aanleiding is meestal zoek en ook een ‘rationele’ verklaring kan niet meteen gegeven worden. We hadden het in dat opzicht reeds eerder over de term ‘zinloos geweld’ die

hiervoor wel eens wordt gebruikt. In de criminologie wordt relatief weinig aandacht geschonken aan deze emotionele aspecten van gedrag. De Haan⁴⁰ stelt dat wanneer we een antwoord willen op de vraag waarom mensen geweld plegen en wat daarvoor hun motieven zijn, “*we aangewezen zijn op de beweegredenen die zij zelf geven voor hun gewelddadig gedrag*”. Reeds in 1964 heeft Matza gewezen op de betekenis van emoties als verklaring voor gewelddadig gedrag. Enkele decennia later stelden Scheff & Retzinger vast dat geweldpleging een manier is om gevoelens van tekortschieten te compenseren. Deze onderdrukte gevoelens van schaamte kunnen een ‘emotionele kettingreactie’ op gang brengen waarbij de woede kan uitlopen tot explosief geweld. Geweld ontstaat dan wanneer iemands positief zelfbeeld door anderen wordt bedreigd.⁴¹

Het onderscheid tussen instrumenteel en expressief geweld zal in bepaalde gevallen niet altijd duidelijk zijn.⁴² Als het geweld bijvoorbeeld wordt opgewekt door eigen pijn, zal het bij geweld tegen een ander niet noodzakelijk duidelijk zijn of de agressor handelt uit vijandigheid (expressief geweld) of dat het geweld een instrumenteel doel heeft (pijnreducerende functie).

Deze tweedeling – instrumenteel versus expressief geweld – blijft echter veelal deterministisch van aard: externe causale factoren worden verondersteld geweld te verklaren.⁴³ Binnen een deterministische benadering wordt geweld veelal gezien als middel tot het bereiken van een doel, waarbij dat doel extern aan het middel is, zoals in de bovenstaande ‘klassieke’ theorieën. Schinkel⁴⁴ stelt dat “*het zoeken naar de oorzaken van geweld een zoeken is naar een externe verwijzing daarvan, naar ‘wat zegt het geweld?’*”. Deterministische theorieën exploreren met andere woorden causale oorzaken van geweld, waarbij geweld een externe betekenis krijgt. Geweld wordt dan verklaard door het terug te voeren op factoren die extrinsiek aan dat geweld zijn: het intrinsieke aspect van geweld wordt, onder meer in het klassieke criminologische onderzoek, over het hoofd gezien.

✓ Geweld om het geweld zelf

Schinkel stelt dat een formalistische analyse een noodzakelijke aanvulling is om een beeld van geweld te krijgen. Hij spreekt over ‘autotelisch geweld’, ofwel ‘geweld om het geweld zelf’.⁴⁵ Geweld heeft, volgens Schinkel, voor geweldplegers een waarde op zichzelf. Dit soort geweld, is in tegenstelling tot instrumenteel en expressief geweld, geen ‘drager’ van een achterliggend iets. In het geval van instrumenteel geweld is dat achterliggende iets een doel; bij expressief geweld is het een sentiment of wellicht een frustratie. Schinkel stelt in zijn onderzoek dat ‘zinloos’ geweld waarschijnlijk grotendeels hierdoor verklaard kan worden. De pleger van ‘zinloos’ geweld heeft in de ogen van buitenstaanders geen motief, maar in veel gevallen is het zo dat de ‘zin’ van het geweld in het geweld zelf ligt. Daders krijgen een ‘kick’ van het plegen van geweld:

de wil tot geweld vanwege bijvoorbeeld het intrinsieke plezier dat genoten wordt bij het geweld zelf. Autotelisch geweld is geweld dat zichzelf tot doel verheft en dat bijgevolg niet extern-instrumenteel is. Schinkel heeft deze geweldvorm onderzocht met behulp van interviews en enquêtes die onder schoolgaande jongeren zijn afgenomen. Het blijkt dat een wil tot geweld bij geweldplegers, naast andere meer determinerende factoren, in belangrijke mate samenhangt met het gebruik van fysiek geweld bij jongeren. Jongeren kunnen geweld uitoefenen zonder enig ander doel dan het op enigerlei wijze plezier beleven aan dat geweld zelf. Er vindt bij autotelisch geweld een waardering plaats ‘zonder interesse’, zonder extrinsiek doel. Er zijn mensen die aangeven geweld te waarderen vanwege enkele aan dat geweld inherente kenmerken.⁴⁶ De hedendaagse ‘cultuur van geweld’ kan dusdanig, volgens Schinkel, als een ‘genotcultuur’ ervaren worden.⁴⁷ Onze samenleving zit vol met geweld dat als doel heeft mensen te plezieren, te ontspannen. Denk maar aan het geweld in films en games, en ook op internet zijn allerlei ‘amusement’ geweldsfragmenten te bekijken. Het laatmoderne individu zoekt naar een geweldskick en geniet van zijn vrijheid binnen veilige grenzen, waar je controle over hebt.⁴⁸

✓ Een combinatie van intrinsieke en extrinsieke aspecten

Volgens Schinkel biedt een gecombineerde benadering van determinisme en formalisme een meerwaarde ten aanzien van de klassieke benaderingen, en wordt er hierdoor ook een meer realistisch beeld van geweld verkregen. Geweld kan een oorzaak van zichzelf zijn, omdat een reden voor het geweld in dat geweld zelf gelegen kan zijn.⁴⁹ Aangezien een formalistische benadering niet behelst dat er sprake is van causaliteit, maar uitgaat van een zekere zelfcausaliteit van geweld, biedt een dispositie tot autotelisch geweld geen deterministische verklaring, maar een combinatie van extrinsieke en intrinsieke causaliteit. Schinkel pleit aldus voor meer onderzoek dat de interactie tussen de sociale omgeving en de wil tot geweld bestudeert, en stelt dat het noodzakelijk is om hierbij ook de beleving van geweld bij plegers te onderzoeken in specifieke geweldsituaties, meer bepaald door na te gaan “*hoe geweld er uit ziet, hoe het voelt en smaakt*”.⁵⁰

2.2 Risico- en protectieve factoren van ouderschap

De laatste decennia hebben criminologen, psychologen en sociologen zich meer en meer toegelegd op het inventariseren van risicofactoren en protectieve (of beschermende) factoren die een invloed kunnen uitoefenen op delinquentie en geweld. Risicofactoren kunnen omschreven worden als een geheel van individuele en sociale

omstandigheden die het ontstaan van criminaliteit of het voortduren ervan vergemakkelijken. Op zichzelf zorgen ze niet noodzakelijk voor problemen. Beschermende factoren zijn factoren die gedefinieerd kunnen worden als variabelen of omstandigheden die samengaan met een grotere kans op positieve of wenselijke uitkomsten. Het zijn factoren die een individu ervoor behoeden of hem/haar beschermen om in dezelfde omstandigheden in de problemen te komen. In de literatuur worden risicofactoren en beschermende factoren grofweg ingedeeld in vier categorieën⁵¹: (1) individuele factoren of intrapersoonlijke factoren, (2) factoren op gezinsniveau of interpersoonlijke factoren, (3) factoren binnen de school- en peercontext, en (4) maatschappelijk-culturele of brede factoren.

In wat volgt geven we de belangrijkste risico- en beschermende factoren op het individuele niveau, op het niveau van het gezin, van de school en peers, en op een breed maatschappelijk niveau. Daarnaast kan de ontwikkeling van delinquentie en geweld ook verklaard worden door de manier waarop de samenleving en haar instellingen omgaan met jongeren en hun gedrag. Naast de vier 'klassieke' niveaus beschrijven we met andere woorden ook de maatschappelijke reactie als een risicofactor.

2.2.1 *Individuele factoren*

Vele studies hebben zich toegeleid op de karakteristieke eigenschappen van jonge geweldplegers, zowel bij jongens als bij meisjes. Het als jongen geboren worden, wordt als een individuele risicofactor voor geweld gezien.⁵² Jongens plegen vaker gewelddelicten dan meisjes. Anderen wijzen op de interactie tussen het als jongen geboren zijn en omgevings- en opvoedingsinvloeden om geweld te verklaren. Hawkins⁵³ noemt het als meisje geboren worden expliciet een beschermende factor. Een andere aangeboren en protectieve eigenschap is volgens Hawkins een goede intelligentie. Gewelddadige jongens en meisjes zijn impulsiever, geven blijk van minder zelfbeheersing en hebben een lagere frustratietolerantiedrempel.⁵⁴

In de literatuur worden ook nog andere biologische en biogenetische factoren als risicofactoren gekwalificeerd.⁵⁵ Het gaat om zaken zoals complicaties tijdens de zwangerschap of bevalling, een tekort aan neurotransmitters, een teveel aan testosteron, loodvergiftiging, een hoge prikkel drempel, trage alfa-activiteit in de cortex, neurologische problemen vlak na de geboorte, trage motorische ontwikkeling in het eerste levensjaar, vroege afwijzing door de moeder (bijvoorbeeld tot uiting komend in een poging tot abortus), een slechte conditioneerbaarheid, en alcoholgebruik en rookgedrag van de moeder tijdens de zwangerschap.

De laatste tijd is er veel discussie over de rol van het syndroom ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) bij het ontstaan van gedragsproblemen, die soms leiden

tot delinquent gedrag. Doreleijers⁵⁶ stelt dat ADHD niet de oorzaak is van delinquent of gewelddadig gedrag, maar dat de gedragsstoornissen in combinatie met ADHD als risicofactoren kunnen worden aangeduid.

Het gebruik van psychofarmaca, drugs en/of alcohol wordt ook vaak als risicofactor genoemd. Geweld, en dan voornamelijk fysiek geweld, komt vaker voor bij jongeren die alcohol drinken en/of drugs gebruiken. In samenhang met andere factoren kunnen de door het middelengebruik veroorzaakte opwinding, oververmoeidheid, morele onverschilligheid of ontremming de doorslag geven om tot geweld over te gaan.⁵⁷ Naast druggebruik als rechtstreekse oorzaak voor geweld (psychofarmacologisch geweld), kan de oorzaak van geweld ook liggen in de verslaving aan drugs.⁵⁸ Het gewelddadig gedrag is er dan op gericht om drugs of geld voor het kopen van drugs te verwerven (economisch compulsief geweld). Tot slot onderscheidt Goldstein systemisch geweld dat een uitvloeisel is van betrokkenheid bij drugshandel. Naast kenmerken van het gebruik, zoals de frequentie van het gebruik en de hoeveelheid alcohol, vergroten ook de verwachtingen ten aanzien van de effecten van het gebruik de kans op ouderschap (en slachtofferschap).⁵⁹

2.2.2 *Factoren op gezinsniveau*

Er wordt veel onderzoek verricht naar de relatie tussen het gezin en jongerengeweld. In eerste instantie lag de nadruk op de gezinsstructuur, zoals de gezinsgrootte en het geboortenummer of de plaats in het gezin. Later werd meer aandacht besteed aan de functionele factoren, zoals gezinsklimaat, gezinsrelaties en opvoeding. Verschillende (longitudinale) studies tonen aan dat gezinsfactoren een centrale rol spelen bij de ontwikkeling van delinquentie en gewelddadig gedrag.⁶⁰

Het is bekend dat er in grote gezinnen relatief meer criminaliteit voorkomt. Grote gezinnen zouden een lager socialiserend vermogen hebben in vergelijking met kleine gezinnen, en dit vanwege de mogelijke materiële achterstand, minder leefruimte, minder ouderlijke aandacht en discriminatie door de omgeving.⁶¹ De algemene geldigheid van de gezinsgrootte als risicofactor voor gewelddadig gedrag staat echter niet vast.⁶² Een relatief klein gezin en enig kind zijn kunnen, volgens Hirschi,⁶³ wel aangeduid worden als beschermende factoren. De literatuur stelt verder dat omtrent het geboortenummer vooral middelste en jongste kinderen uit een gezin risico lopen om met criminaliteit in aanraking te komen.⁶⁴ Oudere kinderen krijgen doorgaans meer toezicht van de ouders en worden vaak als medeopvoeder ingeschakeld, waardoor het verantwoordelijkheidsbesef al vroeg ontwikkeld wordt. Verder zouden jongens in gezinnen bestaande uit de biologische moeder en stiefvader relatief vaak delinquent gedrag vertonen.⁶⁵ In dit verband wordt er ook gewezen op conflictueuze gezinssituaties, zoals wijzigingen in de thuissituatie en het uiteenvallen van het gezin,

als risicofactor.⁶⁶ Naast deze structurele gezinsfactoren vormen conflicten en slechte communicatie binnen een gezin dat (nog) niet uiteenvalt, ook belangrijke functionele risicofactoren. Uit onderzoek is gebleken dat de gezinsstructuur op zich weinig verklaart maar samen gezien moet worden met functionele factoren.⁶⁷

In de literatuur zijn er heel wat functionele factoren terug te vinden die een invloed hebben op het ontstaan van delinquent en gewelddadig gedrag bij jongeren. Het gebrek aan toezicht en discipline is een veelvuldig beschreven risicofactor voor geweld.⁶⁸ Het ontwikkelen van gewelddadig gedrag bij kinderen en jongeren lijkt vaak samen te hangen met een beperkt ouderlijk toezicht en een verminderde controle over het doen en laten van hun kinderen. Het gaat om ouders die veelal niet weten waar hun kinderen zijn, wat ze doen en met wie ze omgaan. Het streng en inconsequent straffen wordt binnen deze factor ook meermaals genoemd als een risico op gewelddadig gedrag.⁶⁹ Omgekeerd is duidelijk en consequent straffen een protectieve factor.⁷⁰ Een andere gezinsgerelateerde risicofactor is het gebrek aan ondersteuning en affectie. Een gebrek aan empathie, te weinig rekening houden met de jongere en negatieve verwachtingen ten aanzien van de jongere zijn kenmerken die samenhangen met delinquent gedrag.⁷¹ De afwijzing door de moeder wordt in verband gebracht met het ontwikkelen van deficiënte hechtingsstijlen, wat als nefast wordt beschouwd voor een gezonde ontwikkeling. Niet alle kinderen met afwijzende ouders worden gewelddadig. De negatieve effecten van de afwijzing kunnen tot op zekere hoogte opgeheven worden door een hechte band met ouders en/of andere volwassenen. Ouders en andere volwassenen dienen als rolmodel voor kinderen. Als ouders of andere volwassenen zelf geweld gebruiken, is dat een risico voor de ontwikkeling van gewelddadig gedrag bij kinderen. Dit geldt des te meer als kinderen zelf door hun ouders lichamelijk mishandeld worden.⁷² Ook de relatie tussen geweld en andere problemen van gezinsleden, zoals ouders met een alcohol- of drugsprobleem en het hebben van delinquente broers en/of zussen, is aangetoond.⁷³ Een goede relatie met broers en zussen kan een protectieve factor zijn: adolescenten uit gezinnen met veel conflicten tussen de ouders, maar waarin de kinderen onderling een goede relatie hadden, vertonen niet meer antisociaal gedrag dan kinderen uit gezinnen zonder problematische relaties.⁷⁴ Een andere gezinsfactor die vaak in verband wordt gebracht met de ontwikkeling van delinquentie bij jongeren is de socio-economische status (SES) van het gezin, wat veelal een combinatie is van de opleiding, het beroepsniveau en het inkomen van de ouders.⁷⁵ Kinderen die opgroeien in gezinnen met een lage SES hebben meer kans om antisociaal gedrag te ontwikkelen.⁷⁶ Tot slot wordt een allochtone herkomst vaak genoemd als risicofactor voor criminaliteit en geweld. Verondersteld wordt dat dit te maken heeft met een maatschappelijke achterstandspositie van allochtone jongeren. Verschillende factoren hangen bijvoorbeeld positief samen met een allochtone herkomst, zoals een lage SES, waardoor jongeren van allochtone herkomst een groter risico lopen op ge-

welddadig en ander crimineel gedrag.⁷⁷ Vanuit deze benadering kan de verwachting worden afgeleid dat jongeren van allochtone herkomst een groter risico lopen om zich op het criminele pad te begeven dan jongeren van autochtone herkomst.

2.2.3 *Factoren binnen de school- en peercontext*

Aan de school wordt een belangrijke rol toegekend bij het ontstaan van delinquent en gewelddadig gedrag. Een gebrekkige schoolmotivatie en het daarmee samenhangende spijbelgedrag en verminderde leerprestaties worden vaak genoemd als risicofactoren.⁷⁸ Verder worden op het niveau van de school een moeilijke schoolloopbaan, slechte leerprestaties, van school gestuurd worden en schooluitval als risicofactoren voor ernstige jeugddelinquentie aangehaald. Ook het volgen van bijzonder onderwijs, veel schoolwisselingen en onvoldoende onderwijsondersteuning door ouders, worden genoemd.⁷⁹ Meer specifiek leidt het vertonen van wangedrag op school tot een verhoogd risico op het ontwikkelen van delinquentie. Niet enkel gedragingen van de jongere, maar ook het gedrag en de reactie van de leerkrachten kunnen een negatieve invloed uitoefenen en een verklaring bieden voor geweld.⁸⁰ Daarnaast heeft ook de school zelf een invloed op de ontwikkeling van geweld: een veilig en vertrouwd school- en klasklimaat zijn in dit opzicht van belang. Scholen met een ondeugdelijke organisatie en onderwijsstructuur – scholen die weinig belang hechten aan normen en waarden, inconsistent gedrag van leerkrachten, veel conflicten, lage participatiemogelijkheden en verantwoordelijkheid voor leerlingen – verhogen de kans op de ontwikkeling van antisociaal gedrag bij leerlingen.⁸¹

Binnen de criminologie is er veel belangstelling voor de samenhang tussen de omgang met delinquente vrienden enerzijds en het zelf plegen van delicten anderzijds. Voor jongeren zijn vrienden een belangrijke bron van socialisatie. Zij brengen gemiddeld twee keer zoveel tijd door met hun vrienden als met hun ouders. Delinquente jongeren brengen ook nog eens meer tijd met hun vrienden door dan niet-delinquente jongeren. Het agressief gedrag van vrienden blijkt een risicofactor te zijn, met name voor die jongeren die veel tijd met vrienden doorbrengen.⁸² Het gegeven dat veel gewelddelicten in groep gepleegd worden, is in dit kader ook relevant.⁸³ Verder zouden ook risicovolle tijdsbestedingen samenhangen met criminaliteit en geweld. Een ‘risicovolle tijdsbesteding’ verwijst onder andere naar rondhangen op straat en alcohol- en druggebruik. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat deze jongeren vaak door niet-delinquente leeftijdsgenoten worden afgewezen waardoor ze met elkaar blijven optrekken en de kans op delinquentie vervolgens groter wordt.⁸⁴ Het nemen van risico’s en het experimenteergedrag van jongeren kan echter ook gezien worden als een ‘normaal’ verschijnsel tijdens de adolescentieperiode, dat niet noodzakelijk leidt tot delinquentie, maar verdwijnt zodra de jongvolwassenheid is bereikt. Bovendien, zoals

eerder vermeld, hebben jongeren ook positieve contacten en bieden zij elkaar veel steun bij het proces van volwassenwording.⁸⁵

Bol et al.⁸⁶ stellen vast dat het hebben van een hechte band met leerkrachten en leeftijdsgenoten, en de houding van de leerkracht ten opzichte van de leerling, twee met de school en leeftijdsgenoten verbonden protectieve factoren zijn. Voor de leerling moet het duidelijk zijn wat er van hem verwacht wordt en aan welke normen hij zich heeft te houden.⁸⁷ Onderzoek toont aan dat jongeren die hun vrije tijd vooral doorbrengen met peers, en weinig met hun familie, meer criminaliteit plegen omdat zij vaker in risicosituaties terechtkomen.⁸⁸ De invloed van delinquente peers zou vooral belangrijk zijn bij de adolescentiegebonden delinquenten, en minder voor de persisterende delinquente jongeren die ook na de adolescentieperiode in de criminaliteit actief blijven.⁸⁹

Men moet evenwel voorzichtig zijn met causale uitspraken over het verband tussen delinquent gedrag en delinquente peers: met evenveel reden kan immers worden aangenomen dat men net door het eigen delinquente gedrag in contact komt met delinquente peers, en niet andersom. Delinquentie kan met andere woorden zowel de oorzaak (selectieprincipe) als het gevolg (socialisatiemodel) zijn van de omgang met delinquente vrienden.⁹⁰ Het selectieprincipe veronderstelt dat mensen elkaar als vrienden kiezen op basis van gemeenschappelijke kenmerken. Het socialisatieprincipe gaat ervan uit dat dit criminele gedrag een gevolg is van beïnvloedingsprocessen tijdens en door de vriendschap; omdat men met elkaar bevriend is, zal men na verloop van tijd hetzelfde gedrag gaan vertonen. Overigens stellen recente analysetechnieken ons in staat om deze relatie verder te exploreren, en daaruit blijkt dat het verband eerder wederkerig is, en dat beide processen met andere woorden een rol spelen. Bruinsma & Weerman⁹¹ leiden daaruit af dat *“de ‘oude gepolariseerde posities van de klassieke theorieën’ niet zo goed aansluiten bij het ‘diffuse’ samenspel van wederzijdse invloeden van delinquent gedrag en delinquente vrienden”*.⁹²

2.2.4 Maatschappelijk-culturele factoren

Bredere maatschappelijke risicofactoren die een invloed uitoefenen op de ontwikkeling van jeugd-delinquentie zijn onder andere sociale integratie, inkomensverdeling, het politieke beleid, het niveau van de welvaart, sociale klasse en werkloosheid.⁹³ Deze factoren hangen vaak samen met de buurt waarin men woont, en de ‘klassieke’ risicofactoren die men op buurtniveau vaststelt, zoals dicht op elkaar wonen, een grote mobiliteit en een geringe sociale cohesie. Tolerantie ten opzichte van antisociaal gedrag, een grote alcoholbeschikbaarheid en zwarte-markteconomieën, zoals drugs-handel, vormen volgens sommigen ook een risico op delinquentie.⁹⁴ De tolerantie voor antisociaal gedrag, wat ook als een ‘cultuur van afzijdigheid’ benoemd wordt,

houdt in dat mensen zich niet verantwoordelijk voelen voor het gedrag van anderen of angst hebben om die verantwoordelijkheid op te nemen. Beschermende factoren in dit verband zijn een hoog niveau van informele controle, zelfregulering van bewoners en collectieve weerbaarheid, uitgedrukt in de bereidheid en vaardigheid van wijkbewoners om in te grijpen in de eigen buurt en zo criminaliteit te voorkomen en onveiligheid tegen te gaan.⁹⁵

Daarnaast zijn er onderzoekers die stellen dat buurtkenmerken slechts een onrechtstreekse invloed hebben op de ontwikkeling van delinquentie. Zij menen dat structurele en culturele buurtkenmerken, zoals armoede en verloedering, een onrechtstreekse invloed hebben via het individu en gezin, zoals de kwaliteit van het gezinsleven of de opvoedingspraktijken van ouders.⁹⁶ Ook twee onderzoeken in ons land tonen dit aan. In het onderzoek van Vercaigne et al.⁹⁷ wordt bijvoorbeeld wel vastgesteld dat jongeren uit achtergestelde buurten vaker vertegenwoordigd zijn bij delicten, maar deze relatie verdwijnt nagenoeg volledig onder controle van de SES. Ook volgens Pauwels⁹⁸ voegen buurtkenmerken weinig toe aan de verklaring voor individuele verschillen in de frequentie van delictgedrag.⁹⁹ De relatie tussen buurtfactoren en delinquentie op individueel niveau wordt gemodereerd door de informele sociale controle (voornamelijk) van het gezin.

2.2.5 *Maatschappelijke reactie*

Niet alleen de individuele en contextgebonden factoren zijn van belang voor de ontwikkeling van jeugdcriminaliteit, maar ook de manier waarop we als maatschappij omgaan met en reageren ten aanzien van jongeren kunnen de (verdere) ontwikkeling van jeugddelinquentie in de hand werken. De maatschappelijke reactie kan dus als risicofactor optreden bij het ontstaan of persisteren van geweld.

Er is veel literatuur voorhanden die de invloed van geweld in de media onderzoekt. Het lijkt erop dat de invloed van mediageweld op reëel geweld noch eenduidig, noch uitgesproken is. Er zijn met andere woorden evenveel studies die een negatieve media-invloed aantonen, als studies die het tegenovergestelde beweren.¹⁰⁰

Een ander aspect is dat incidenten vaak uitvergroot worden, waardoor er in de samenleving een vertekend beeld van de omvang van (jeugd)criminaliteit ontstaat.¹⁰¹ In de criminologie wordt dit proces de ‘amplificatiespiraal’ genoemd¹⁰²: algemene berichten over criminaliteit worden uitvergroot en getransformeerd naar andere domeinen, met name ten aanzien van alle vormen van zogenaamde zware, met taboes omgeven of moreel verwerpelijke criminaliteit, om de populariteit van een thema maximaal te gebruiken. Daarbij is het mogelijk dat de media een oorspronkelijk probleem niet alleen groter maken, maar een gebeurtenis ook als probleem introduceren. In dit

kader kan gewezen worden op de 'crime carousel' van Kutchinsky.¹⁰³ In zijn carousel vertrekt hij van een bepaalde hoeveelheid delinquentie, waarvan een deel wordt geregistreerd. De meest sensationele zaken worden in de media gepresenteerd. Door de mediatisering van gewelddadige feiten kan het onveiligheidsgevoel bij de burgers worden aangescherpt, waardoor een roep naar 'law and order' ontstaat. De overheid geeft toe aan de vraag naar meer controle en veiligheid, wat vervolgens resulteert in een verhoogde registratie van feiten. Dit wordt op zijn beurt weer selectief in de media gebracht, zodat de carousel verder draait.

Onderzoek toont aan dat het ingrijpen van actoren uit het politie- en rechtsapparaat ook een bepalende factor kan zijn voor het verdere delinquentietraject. Smith¹⁰⁴ stelt dat hoe vaker delinquentie jongeren door de politie worden opgepakt, hoe minder ze geneigd zijn hun criminele activiteiten te verminderen of stop te zetten. Onderzoek bevestigt dit door de relatie te leggen tussen de (negatieve) beleving van het politieoptreden en latere delinquentie.¹⁰⁵ Een negatief gepercipieerd politieoptreden kan leiden tot weerspanning, wat bij jongeren met zwakkere conventionele en sterkere onconventionele bindingen tot een toename in de frequentie en/of ernst van de delinquentie leidt.¹⁰⁶ Naast het politieoptreden kan het ingrijpen van de jeugdrechter een effect hebben op de verdere ontwikkeling van delinquentie. Uit Amerikaanse studies blijkt duidelijk dat de beslissing om een jongere naar de strafrechter door te verwijzen een nefast effect kan hebben op de voortzetting van de carrière. Nuytiens & Brolet¹⁰⁷ geven hier twee mogelijke verklaringen. Ten eerste kan de nefaste invloed van een gevangenisstraf, wat door heel wat onderzoekers is aangetoond, een rol spelen, en ten tweede kunnen gevolgen van stigmatisering de voortzetting van het delinquent gedrag mee bepalen (cf. labeling).